

Elek Balázs - Hajdú Krisztina

Terhelti védekezések jogi és pszichológiai szempontú értékelése az adminisztratív csődbüntett köréből

Bevezetés

A jogi irodalomban már a XVIII. század végén megjelent annak a követelménye, hogy vegyék figyelembe a pszichológiai ismereteket az igazságszolgáltatásban.

A XIX. század elején keletkeznek az első, rendszerezett igazságügyi pszichológiai művek. Az első kriminálpszichológiai vizsgálódások még a bűncselekmény elkövetésének pszichológiáját vizsgálták. A XIX. század végén, a XX. század elején a pszichológusok és jogászok figyelmének középpontjába a kihallgatás kérdései kerültek.¹

A jog és a pszichológia tudományának együttműködése alatt a felmerült problémák és ellentétek időnként távolították, máskor közelebb hozták a két tudományt. Az utóbbi 20-30 évben a két tudomány együttműködése már odáig jutott, hogy sokan azt egy új tudományág megszületésének tartják. Ez az új tudományág, amelyet különböző elnevezésekkel illetnek (forenzikus pszichológia, igazságügyi pszichológia, pszichológia és jog, jogi pszichológia, kriminálpszichológia), azonban a lényeg, mindegyikben ugyanaz, a pszichológia hozzájárulását fogalmazzák meg a jog, a jog hatályosulása, és az igazságszolgáltatás eredményesebb működéséhez. Ennek során a pszichológiai elméleteket, módszereket, kutatási eredményeket alkalmazzák az igazságszolgáltatásban.²

Jelen kutatásunkban a Btk. 290.§ (5) bekezdésében meghatározott felszámolási eljárás megghiúsításával elkövetett csődbüntett Hajdú Bihar megyei elkövetéseit vizsgáltuk.

A vizsgált időszak 1994., 1995., 1996., 1997., 1998., 1999., 2000. és 2001-es évek.

A kutatás több szempontból is elemezte a vizsgált bűncselekményeket, így sor került az eljárásokban előforduló vádlotti védekezések illetőleg ezek elfogadhatóságának elemzésére. A kutatás arra is próbált fényt deríteni, hogy a büntetőeljárás során a terhelti védekezések során kimutathatóak e olyan tendenciák, amelyekből pszichológiai módszerekkel az igazságszolgáltatásban is alkalmazható következtetéseket lehet levonni.

Az itt található eredmények kicsi elemszámból, mintegy 187 ügyből erednek. Lényeges azonban, hogy a felszámolás eredményének megghiúsításával elkövetett csődbüntett a felszámoló feljelentéstételi kötelezettsége miatt majdnem teljesen kizárja a látenciát, így azon ritka –talán egyetlen- bűncselekményről van szó, ahol az összes megvalósult bűncselekménynél megindul a büntetőeljárás.

Kutatási módszerként az irattanulmányozást, dokumentumelemzést alkalmazhattuk, annak ellenére, hogy ezen módszer segítségével nem a vizsgálandó személy, hanem a róla alkotott szubjektív vélemények sokasága jut el a kutatóhoz.³ Ezek a szubjektív vélemények

¹ Kertész Imre: A kihallgatás lélektani alapjai Bp. 1965. 44.o

² Boros János-Csetneky László: Börtönpszichológia Második átdolgozott kiadás Rejtjel 2002

³Dr. Molnár József: A kriminalisztika tudománya V. A tanú és a terhelt kihallgatásáról in: Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XXXVI Bp. 1999 199-245.o.

az eljárás során a kihallgató által felvett jegyzőkönyvekben és jelentésekben kerülnek megfogalmazásra.

1994-ben öt 1995-ben három, míg 1996-ban egy adminisztratív csődbüntettet vizsgáltunk. Ezen vizsgálat teljes körű volt, összesen ennyi ügyben kellett a bírácoknak eljárniuk.

1994., 1995., 1996-os években tárgyalás mellözéses eljárásban a bíróság nem járt el, ami azt jelenti, hogy mindig tárgyaláson járt el, ahol lehetősége, és kötelessége a bírónak a vádlott kihallgatása, feltéve, ha az nem él a vallomásmegtagadási jogával.

1997. évben összesen 6 ügyben járt el a bíróság, ebből egy esetben tárgyalás mellözéses eljárásban.

1998. évben lényegesen emelkedett a korábbi évhez képest a beérkezett ügyek száma. Tizenhárom adminisztratív csődbüntett került iktatásra. Tárgyalás mellözéses eljárással befejezés nem történt.

Az 1999. évben tovább emelkedett az adminisztratív csődbüntett miatt a bíróságra érkezett ügyek száma. A vizsgálat 35 ügyre terjedt ki, ami a beérkezett ügyeknek a teljes száma. A bíróság tárgyalás mellözéses eljárásban járt el 16 alkalommal, amikor 1 hónapon belül befejeződött a bírósági eljárás.

A 2000. évben 62 ügy került vizsgálat alá, melyből 48 ügyben a bíróság tárgyalás mellözéses eljárásban járt el

2001. évben a 81 ügyből 52-re terjedt ki a kutatás.

A felszámolás eredményének megghiúsításával járó csődbüntett, mint bűncselekmény címét és szövegét az 1992. évi XIII. törvény 2. §-a iktatta a Büntető Törvénykönyve 1992. évi április 01. napjával.

A Btk. 290. § /5/ bekezdésében írt felszámolás eredményének megghiúsításával járó csődbüntett amit gyakorlatilag adminisztratív csődbüntettnek szokás nevezni, azáltal valósul meg, hogy az elkövető a felszámolás elrendelését követően a jogszabályban előírt beszámolási, leltárkészítési, vagy egyéb tájékoztatási kötelezettségének nem tesz eleget és ezzel a magatartásával a felszámolás eredményét részben, vagy egészben megghiúsítja. A tényállásban foglalt magatartás csak szándékosan követhető el, a kötelezett személy szándékának egyenesen, de akár eshetőlegesen is át kell fognia az eredmény bekövetkezésének a lehetőségét.

A bűncselekmény háttér normája az 1992. január 1. napján hatályba lépett a csődeljárásról, a felszámolási eljárásról és végelszámolásról szóló 1991. évi II. törvény.

A jogalkotót e tényállás megalkotásakor feltehetőleg az a szándék vezérelte, hogy a felszámolási eljárások ne húzódjának el évekig, és a cég vezetőjét a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségének fennállása is riassza el attól a magatartástól, hogy nem lép kapcsolatba a felszámolóval és nem bocsátja rendelkezésére a felszámolási eljárás lefolytatásához szükséges adatokat, ezáltal védje a felszámolási eljárást és közvetetten a hitelezők érdekeit is.

A tényállás megalkotásával a büntetendővé nyilvánított magatartások köre, egyben a bűnelkövetők száma is növekedett, illetőleg az elmúlt néhány évben lényeges emelkedést mutat az e bűncselekmény miatt megindult eljárások száma.

Ezen tényállás megalkotásával olyan személyek ellen is indult büntetőeljárás, illetőleg lettek vádlottak és elítéltek, akiknek nagy része korábban még nem került összeütközésbe a törvénnyel. Maga a bűncselekmény is más jellegű, mint a garázda, erőszakos, vagy akár a vagyoni elleni bűncselekmények.

Ez a megállapítás azért is fontos, mert igény lenne egy elméletileg korszerű, gyakorlatilag hatékonyan alkalmazható kriminálpszichológia kialakítására, amely azt is vizsgálja, hogy a büntetőeljárást hogyan élik át a gazdasági bűncselekményt elkövető terheltek.

A kriminálpszichológia alapkérdése a bűnelkövető ember lélektana, személyiségstruktúrája, a struktúra dinamizmusai. A bűnelkövető pszichikuma meghatározza a védekezését is, ami a bűnössé nyilvánításnál és a büntetés kiszabásánál is perdöntő lehet.

A büntetőjog tudomány és a kriminálpszichológia a bűnelkövető ember problémáját más-más kiindulópontból közelíti meg. Kriminálisnak a pszichológiai terminológiában is csak az az ember nevezhető, aki bűncselekmény alanyává válhat, és megvalósítja a bűncselekmény törvényi tényállásának tárgyi oldalát. A kriminálpszichológia ezen túl keresi azokat a személyiséglélektani sajátosságokat, specifikus motivációkat és pszichés mechanizmusokat, amelyek a kriminalitás pszichológiai determinánsait jelentik. Ennek következtében a kriminalitás személyiséglélektani fogalma a jogtudomány kriminalitás fogalmához képest, amelyet megőriz, tartalmában pszichológiai jegyekkel gazdagodik, terjedelmében pedig szűkül.⁴

Az eljárás során a bírónak azokat a pszichológiai sajátosságokat is figyelembe kellene vennie, amelyekben a vallomások kialakulnak (pld. emlékezet, gondolkodás, öngazolás),⁵ és a vádlott egyéni tulajdonságait (jellem, temperamentum, életkor, nem, előélet, stb.) is.⁵ A bűnözés komplex társadalmi, gazdasági stb. jelenség, így a bírói meggyőződés sem alapulhat pusztán jogi értékelésen, ezért a jogi és pszichológiai elemzés jelentősége kétségbevonhatatlan.

Természetesen több olyan körülmény is felmerült, a kutatás során, amire a vizsgálat jellege miatt tudományos alapossággal következtetést levonni nem lehetett, azonban a jegyzőkönyvekben több utalás is volt arra, hogy a védekezés szempontjából jelentőséggel bírnak.

Ismeretes például, hogy a beszédben a benne rejlő gondolatokat észleljük. A beszéd megértéséhez gondolati tartalma, nyelvi megfogalmazása, bonyolultsága, az észlelő személy műveltsége, érdeklődési kör viszonyai is hozzájárulnak.

Néha a kihallgatottak szégyellik bevallani azt, hogy nem értik a kérdést, és ez a válaszukban is érezhető, ami meghatározza a védekezést. A vallomást tevő sokszor valamilyen könyvelési adatokról, papírokról beszél, amiből kitűnik, hogy valójában még azt sem tudja, hogy milyen dokumentumokat kellett volna szolgáltatnia a felszámoló felé. Ha a bíró (vagy a nyomozó) külön megmagyarázza a bonyolultabb kérdéseinek tartalmát, a válasz is közelebb kerülhet a valósághoz.

A terheltnél a megelőző, vagy lényegtelen eseményekről való vallomás részletessége, pontossága, és a bűncselekmény lényegéről való hiányos vallomás az őszinteségét illetően kétséget ébreszthet, még akkor is, ha beismerik a bűncselekmény elkövetését. Meg kell tudni különböztetni az ilyen vallomásokat az őszinte beismerő vallomást tevő terheltektől.

A vallomások értékelésénél a terhelt egyéniségének az elkövetett bűncselekményhez való viszonyából lehet kiindulni. A nem őszinte terheltnél a beismerő vallomás célirányosabb, olyan körülményekre irányul, ami a hatóság előtt ismert. Így pld. arra, hogy a felszámolóval nem vette fel a kapcsolatot, míg lehet, hogy közben a lényegesen súlyosabb megítélésű, a Btk. 290.§ (1) vagy (3) bekezdéses csődbüntettet leplezi a terhelt.

⁴ Dr. Popper Péter: A kriminális személyiségzavar Akadémiai Kiadó Bp. 1970. 9.o.

⁵ Dr. Elek Balázs: Pszichológiai szempontok a tanúvallomások értékelésében Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis IV. 33-48.o.

A szóban megfogalmazott anyag jobban megmarad az emlékezetben, mint a tárgyak, jelenségek megnevezés nélküli észlelése, és ez megmutatkozik az ismételt vallomások minőségében is.⁶

A bírósági vallomástevés általában már ismételt vallomás. Más a helyzet, amikor a bíróság tárgyalás mellőzése eljárásban lényegében a nyomozati iratok alapján dönt. Gyakran az őszinte beismerő vallomást tevő terhelt is az előző vallomásának emlékezetbeidézésére törekszik, és nem az azok alapját képező tényekre.

Az előző kihallgatás időben közelebb van, mint az amiről kérdezik, és emiatt könnyebben felidézhető. A vallomástevő önmagával sem kíván ellentmondásba kerülni, és ezért is igyekszik megismételni azt, amit a nyomozóhatóságnak már elmondott.

A vizsgálat azt egyértelműen megállapította, hogy az adminisztratív csödbüntett elkövetői körében is észlelhetőek bizonyos típusvédekezések. Az egyes védekezések természetesen nem csak magukban, hanem keveredve is előfordulnak. Itt érdemes egyenként megvizsgálni azt, hogy hogyan alakulhat a vádlottak bűnössé nyilvánítása, és a védekezések mennyire lehetnek eredményesek.

A védekezések elemzését érdemes elvégezni tisztán büntetőjogi szempontból, ami a cselekmény minősítésénél, és a bűnössé nyilvánításnál értékelhető, illetve külön pszichológiai megközelítéssel, amiből a társadalomra veszélyességre lehet következtetni, és a büntetékiszabásnál kell figyelembe venni.

A jogilag értékelhető védekezések elemzése

Az elkövetők igen nagy hányada, bár nem ismeri el a bűnösségét és felháborodottan veszi tudomásul, hogy egy büntetőeljárásban vádlottként szerepel, azonban ténybelileg beismeri a bűncselekmény elkövetését.

Ezen vádlottak védekezése alapvetően arra irányul, hogy nem tudták azt, hogy bűncselekményt követnek el, de elismerik, hogy nem foglalkoztak a felszámolással, nem látták értelmét megkeresni a felszámolót, bíztak benne, hogy az újból fogja őket keresni, sajnálkozásukat fejezik ki amiatt, hogy nem keresték meg a felszámolót.

Többen családi problémákra hivatkoznak, válasra, rossz lelkiállapokra, amit részben a vállalkozásuk összeomlásával hoznak összefüggésbe.

Ezen védekezés legfeljebb a Btk. 27. § /2/ bekezdésében foglalt tévedés szabályai alapján vezethetne eredményre, mely szerint nem büntethető, aki a cselekményt abban a téves feltevésben követi el, hogy az a társadalomra nem veszélyes és erre a feltevésre alapos oka van.

A bűnösség egyik eleme a cselekmény társadalomra veszélyes voltának a tudata. A társadalomra veszélyességben tévedés az elkövető jogellenességi szándékára van hatással. A társadalomra veszélyességgel kapcsolatban a Büntető Törvénykönyv megoldása az, hogy a bizonyítási terhet megfordította és a tényszándék megléte esetén a társadalomra veszélyesség tudatát nem kell bizonyítani, ellenben annak hiányát igen.

A társadalomra veszélyesség tudata megállapítható, ha az elkövető ismeri magát a jogszabályi tilalmat és ennek ellenére cselekszik, vagy mulaszt, azonban a társadalomra veszélyesség tudatához nem szükséges, hogy az elkövető tudja, hogy a cselekmény a Büntető Törvénykönyvbe ütközik, elegendő annak ismerete, hogy jogilag tilalmazott, illetőleg jogilag előírt kötelessége van. A Btk. 290. § /5/ bekezdésében foglalt bűncselekmény kapcsán a jogszabályi kötelezettség ismeretében való tévedés felmerülhet

⁶ Kertész Imre: A kihallgatás lélektani alapjai Bp. 1965. 44.o, 243.o

és az is előfordulhat, hogy a cselekmény elkövetője téves tájékoztatást kap olyan személytől, vagy szervezettől akiben, illetőleg amelyben okkal bízhatott.

A büntető jogszabály nem tudása vagy téves értelmezése nem zárja ki a büntetőjogi beszámíthatóságot. Más a helyzet azonban az igazgatási jogszabályok nem ismerése vagy téves értelmezése esetén. A büntetőjogi keretrendelkezést kitöltő igazgatási jogszabályok ismeretének hiánya vagy téves értelmezése megalapozhatja a Btk. 27.§-ának (2) bekezdése szerinti büntethetőséget kizáró ok megállapítását.⁷

A bírói gyakorlat szerint azonban a tevékenységgel kapcsolatos társadalomra veszélyességben való tévedésre nem hivatkozhat olyan vezető állású személy, akinek a jogszabály ismerete kötelessége, mint pld. egy gazdálkodó szervezet vezetőjének a rá vonatkozó szabályok tekintetében. Emellett a társadalomra veszélyesség tudatának fennállását jelenti, ha az elkövető tudja, hogy cselekménye társadalmilag helytelenített.

Mindezekből következik, hogy a bűncselekmény tudatának hiányára való hivatkozás általában nem elfogadható, tekintve, hogy az a cégvezetésére jogosult, illetőleg köteles személy, aki alanya lehet az úgynevezett adminisztratív csődbüntettnek, annak a felszámolási eljárás során követendő tevékenységét szabályozó jogszabályok ismerete a kötelessége.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a felszámolók, amikor felszólítják a cégvezetőt, legtöbb esetben erre ki is oktatják, de ez a bíróság végzéséből is kiderül.

Éppen ezért a nem magyar állampolgárságú vádlottaknál is gyakran felmerülő az a védekezés ugyancsak tarthatatlan, mely szerint a magyar jogszabályokat nem ismerték, tekintve, hogy az ezzel kapcsolatos jogszabályok ismerete kötelességük volt. Az a védekezés sem foghat helyt, mely szerint a vádlott abban a téves feltevésben volt, hogy a cég magától meg fog szűnni, ugyanis maga a cég bejegyzése is egy bonyolult jogi eljárás eredménye, amiből következően a cég megszűnése sem történhet automatikusan.

Felmerülhet az, hogy aki egyszerűen csak elfelejtette, hogy ilyen kötelezettsége van, az szándékosan valósítja-e meg a bűncselekményt. Egyes védekezések szerint nem is gondoltak arra, hogy ezzel a felszámolási eljárást akadályozzák.

Ez a védekezés sem fogadható el, tekintve, hogy szándékos mulasztásról van szó. A terhelt azzal a magatartásával, hogy a felszámolási eljárás megindítását követően általában többszöri felszólításra sem veszi fel a kapcsolatot a felszámolóval, szándékosan elmulasztja együttműködési kötelezettségét, és ezáltal legalábbis belenyugszik abba, hogy a felszámolási eljárás lefolytatását jelentősen késlelteti.

Igen gyakori védekezése a felszámolás eredményének megghiúsításával járó csődbüntett miatt megvádoltak körében az, hogy ők csak névleg voltak ügyvezetők, amúgy abban a házastárs, más családtag, ismerős volt az, aki a cég ügyeit intézte. Nem ritka az, hogy ez a probléma egy házasság felbontását követően kerül előtérbe, amikor pld. a családi betéti társaságban beltag feleség lesz megvádolva a csődbüntett elkövetésével, aki egyébként soha, semmit nem intézett a céggel kapcsolatban és abban bízott, hogy a felszámolási eljárás során is eljár a korábbi házastársa.

Ezen védekezés kapcsán a Btk. 291/A. § értelmező rendelkezéséből szükséges kiindulni, amely szabályozza, hogy tettesként ki követheti el ezt a bűncselekményt.

Az értelmező rendelkezés szerint a bűncselekmény elkövetője nem csak a Cstv 31§ (1) bekezdésében megjelölt gazdálkodó szerv vezetője illetve vezető tisztségviselője lehet, hanem az is, aki az adós gazdálkodó szervezet vagyonával vagy annak egy részével rendelkezni jogosult.

A Btk. 291/A. § /2/ bekezdése értelmében tettesként vonható felelősségre az a vagyonnal ténylegesen rendelkezni jogosult személy is, aki a vagyonnal történő rendelkezés jogát jogellenes ruházta át másra, ami szintén ezt az értelmezést támasztja alá.

⁷ BH 1987/1-7sz, BH 1992/363

Az a személy tehát, aki a cégbírósi bejegyzés szerint a cég ügyvezetője, képviselője, a felszámolási eljárás során kötelezettségei teljesítése alól nem mentesülhet pusztán azért, mert korábban bármilyen okból a cég vezetését másra átruházta. Az a személy, aki vállalja azt, hogy úgymond csak névleg legyen vezetője a társaságnak, a felszámolási eljárás során a kötelezése ugyan úgy fennáll, mintha nem csak névleg lett volna ügyvezető, hogy a kapcsolatot a felszámolóval felvegye.

A névleg ügyvezető felelősségével kapcsolatban kifejtetteket támasztja alá az is, hogy a Cstv. 33§(1) bekezdés értelmében a felszámolóval való együttműködésre az a ügyvezető is köteles, aki a felszámolási eljárás időpontjában már nem áll az adós céggel munkaviszonyban, munkavégzési kötelezettséggel járó egyéb jogviszonyban, tagsági viszonyban, vagy vezetői tisztségviselői minősége megszűnt, hiszen kötelezettségeinek elmulasztása, vagy valótlan adatok közlése esetén még meg is bírságozható.

Gyakori védekezése a felszámolás eredményének megghiúsításával járó csődbüntett miatt indult eljárásokban a vádlottaknak az, hogy a kötelezettségüknek, amit alapvetően a csődtörvény 31. §-a foglal magában, azért nem tettek eleget, mert erre nem volt pénzüik, a könyvelőt nem tudták volna fizetni és saját maguk pedig a mérleget, záróleltárt, éves beszámolót, adóbevallást, stb. elkészíteni nem tudták.

Ezen védekezésre különösen oda kell figyelni, mert olyan vállalkozásokról van szó, amelyek fizetéseképtelenek és talán az egyetlen olyan bűncselekmény a törvényben, ami komoly anyagi terhet róhat az elkövetőre, illetőleg anyagi eszközök hiányában akár vádlottá is lehet válni. Gyakran előfordul, hogy a fizetéseképtelen cégek jelentős összeggel tartoznak a könyvelőnek, aki a felszámolási eljáráshoz szükséges iratokat csak akkor hajlandó elkészíteni és a cég iratait kiadni, ha a cégvezető elszámolt felé.

Ezen védekezés kapcsán először is utalni kell arra, hogy a cég vezetője nem mindig köteles könyvelőt igénybe venni, bár az valóban megállapítható, hogy a könyvelési anyagok elkészítéséhez különleges szakértelem szükséges.

Ezen védekezés el nem fogadása általában arra a körülményre vezethető vissza, hogy a vádlottak a kapcsolatot a felszámolóval fel sem veszik, arról őt nem tájékoztatják, hogy a társaság iratai hol vannak, melyik könyvelőnél, illetőleg, hogy mi az oka a késlekedésnek. Azért, mert valaki nem tudja kifizetni a könyvelőt, még a felszámolási eljárás során, az együttműködési kötelezettségének eleget kell hogy tegyen.

A könyvelőhöz kapcsolódó gyakori védekezés az is, hogy az elkövető arra hivatkozik, hogy a könyvelőnek átadta az iratokat, de az késlekedett elkészíteni a felszámolási eljáráshoz szükséges iratokat.

A felszámoló tájékoztatása az iratok elkészülésének időpontjáról minden esetben kötelezése a cégvezetőnek. Jelen bűncselekményt akkor is elkövetheti a vádlott, ha az adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása nem kizárólag az ő mulasztására vezethető vissza, azonban megállapítható, hogy az adatszolgáltatási kötelezettség teljesítésére megbízott személynek azaz könyvelőnek, csak késedelemmel és több részletben bocsátotta a rendelkezésre annak elkészítéséhez a szükséges bizonylatokat, iratokat, leltárt.⁸

A gazdálkodó szervezet vezetőjének jogában áll akár meghatalmazást is adnia a könyvelőnek arra, hogy az a felszámolási eljárás során helyette és nevében eljárjon, de ezáltal a személyéhez kötődő kötelezettségek a meghatalmazottra nem szállnak át, azok továbbra is őt terhelik.⁹

Klasszikus védekezésnek számít a csődbüntett körében az, ha az ügyvezető arra hivatkozik, hogy a könyvelési anyagot ellopták, az autójával együtt, vagy az irodát törték fel és az iratokat elvitték. Az iratok ellopására, illetőleg az eltűnésére való egyszeri hivatkozás ha az semmivel nincs alátámasztva, általában nem elfogadható.

Nehezen is hihető általában az, hogy ismeretlen tettesek betörnek egy cég irodájába és egy vállalkozás iratait viszik el magukkal. Mindenesetre egy ilyen bűncselekmény megtörténte

⁸ BH 1996/516

⁹ BH 2002/346

esetén is az adatszolgáltatási kötelezettsége a lehetőségekhez képest az ügyvezetőnek fennáll, az együttműködési kötelezettséggel együtt.

A Zala Megyei Bíróság e védekezést pld. azért vetette el, mert nem jelentette be a felszámolónak a vádlott, hogy tőle az iratokat ellopták, sőt a felszámolónak több esetben ígéretet tett arra, hogy a szükséges kötelezettségeinek eleget tesz.¹⁰

Újabb védekezési csoport a kötelezettség teljesítés elmaradásának elismerése mellett az, hogy a vádlott rossz egészségügyi állapotra, betegségre, kórházi kezelésre hivatkozik.

Ezen védekezés kapcsán valóban megállapítható az, hogy hiányzik a bűnösség akkor, hogyha a vádlottat objektív okok akadályozták az iratok átadásában¹¹, azonban az elkövetőnek viszonylag hosszabb idő áll rendelkezésére ahhoz, hogy a kötelezettségének eleget tegyen.

A csődtörvény 31. § /1/ bekezdés a./ pontja értelmében a felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezet vezetője a szükséges iratokat a felszámolás kezdő időpontját követő 45 napon belül köteles átadni a felszámolónak, tehát a mentesüléshez legfeljebb egy igen hosszú, ágyhoz kötött betegség vezethet, tekintve, hogy az ügyvezető az iratok elkészítésével más is megbízhat, pld. a könyvelőt. A betegségről, a késlekedésről, a kötelezettség teljesítésének várható időpontjáról, a felszámolót köteles értesíteni, aminek elmaradása a bűnösség megállapításához vezethet. Természetesen a kötelezettség teljesítésének elmaradásának konkrét okát, a büntetés kiszabás során értékelni lehet.

Igen gyakori védekezés az, hogy a cég nem is működött, így iratok sem keletkeztek, ezért azt nem is lehet átadni a felszámolónak. Ezen védekezés mindenképpen elvetendő. A szükséges iratok elkészítése még azok nullás értéke mellett is kötelező.

Újabb gyakori védekezés az, hogy a cégnek az iratai ellenőrzés céljából az adóhatóságnál, az APEH-nél vannak és ezért az erre kötelezett nem intézkedett, emiatt nem adta át azokat, illetőleg az adóellenőrzés befejezésére várt, hogy azokat átadhassa. Ez valóban egy objektív ok lehet a kötelezettség teljesítésének elmulasztásakor, azonban a tájékoztatási kötelezettsége az elkövetőknek ez esetben is fennáll, függetlenül attól, hogy az iratok egy hatóságnál vannak.

Többször előforduló védekezés, az öntudatos cégvezetők körében az, hogy azért nem tesznek eleget a kötelezettségeiknek, mert a felszámoló Kft-je küld részükre idézést, és ha „én is egy Kft vagyok, milyen alapon idéz engem egy másik Kft”. Ezzel kapcsolatban gyakorlatilag a társadalomra veszélyesség hiányában való tévedéssel kapcsolatban kifejtettek az irányadók.

Az elkövetőknek egy része arra hivatkozik, hogy telefonon keresték a felszámolót, de az vagy nem sikerült, vagy ha sikerült is megbeszélni időpontot, a felszámoló miatt nem jött létre az iratátadás, vagy adott esetben többször keresték a felszámolót személyesen is, de nem találták meg. Ez szintén nem vezethet mentesüléshez, legfeljebb abban az esetben, ha igazolhatóan a felszámolót a címén elérni nem lehetett és adott címen nem volt egyáltalán megtalálható, illetőleg ott a postai küldeményeket sem vett át.

Ha a gazdálkodó szervezet vezetője felveszi a kapcsolatot a felszámolóval, azonban a szükséges iratokat csak részben adja át részére, a bűncselekmény akkor is megvalósul.

A tényállást tekintve még kísérlet sem valósul meg, így büntetőjogi felelősségre vonás sem lehetséges, ha az adós cég vezetője jelzi a felszámolónak, hogy nem tud úrrá lenni a feladatokon a megadott 30 és 45 nap alatt, tehát kapcsolatukat a kooperativitás jellemzi, azaz hiányzik a bűnösség.

Nem fogadható el azon védekezés sem, hogy a cégnek nem volt vagyona, ezért mindenképpen egyszerűsített felszámolást kellett elrendelni ugyanis nincs olyan törvényi rendelkezés, amely a felszámolás alatt álló adós vezetőjét a csődtörvény 31.§-ában írt kötelezettségek alól mentesítené, ha nincs vagyona.¹²

¹⁰ BH 1995/621

¹¹ BH1997/471

¹² BH 2003/313

Végül előforduló védekezés az, hogy az adós cég vezetője arra hivatkozik, hogy még bízott abban, hogy a hitelezőkkel megegyezik és velük egyezséget köt és pld. ezért nem fogott hozzá a mérleg elkészítéséhez.

A csődtörvény 41§ (1) bekezdése szerint a felszámolási eljárásban egyezségkötésnek bármikor helye lehetséges, ehhez az adósnak az egyezségkötésre alkalmas programot kell készíteni. Ezt általában informális megbeszélések előzik meg.

Abban az esetben, ha az adós cég vezetője a felszámolót tájékoztatja az egyezség kötési kísérletről, úgy hiányzik a bűnösség és a cégvezető nem vonható felelősségre. Abban az esetben, ha a cégvezető úgy kezd az egyezségi tárgyalásokba, hogy az vagy sikerül, vagy nem, ha sikerül akkor nincs felszámolás, ha nem sikerül akkor azt le kell folytatni, de az eljárás jelentősen elhúzódik, ebben az esetben a felszámoló tájékoztatása hiányában az eshetőleges szándék megállapítható.

A védekezések pszichológiai szempontú elemzése

A védekezések pszichológiai elemzése során három főbb típust különíthető el:

1.) A bűnösség beismerése részletes beismerő vallomás megtételével

A bűnösség beismerése egyeseknél megnyugvást jelenthet, ami jelenti az idegileg megterhelő büntetőeljárás, a hatóság „zaklatásának” a végét, és az enyhébb büntetés reményét. Ez néhol konkrét verbális formában is kifejezésre jut a terhelt részéről, de ennek hiányában a jegyzőkönyvekből kitűnik, hogy kevésbé a büntetéstől való félelem, mint az eljárás tortúrájának végét várja a legjobban, mert számára az a legnagyobb büntetés.

2.) A bűnösség tagadása, az ártatlanság hangsúlyozása. Ilyenkor több esetben a vádlott a középkori vallatások korából ránk maradt szóhasználatot élve körömszakadtáig küzd a valós vagy vélt igaza mellett, de a vizsgált bűncselekménynél ez nagyon ritka, amit tükröz a fellebbezett ügyek alacsony, szinte elhanyagolható száma is.¹³

3.) A terhelték többsége beismerő vallomást tesz, de a bűnösség kérdésében kevésbé határozott a válasz. Ilyenkor a bűnösség semlegesítése figyelhető meg különböző öngazolási technikák segítségével. A bűnösség kérdésére adott válaszok ilyenkor többször is a „hibás vagyok, de...” szöfordulattal kezdődnek.

Ezen vallomások megértéséhez az egyik legjobb tudományos megközelítés a kognitív disszonancia-elmélete.

A kognitív disszonancia-elmélet kidolgozása L. Festinger nevéhez fűződik, aki 1957-ben megjelent könyvében számol be eredményeiről. Az elmélet kiindulópontja az egyének attitűdje és viselkedése közti kapcsolat vizsgálata. Az emberek hajlamosak igazolni cselekvéseiket, vélekedéseiket, érzéseiket. Általában megpróbálják meggyőzni magukat és másokat is arról, hogy tettük logikus és ésszerű volt. Festinger elméletének alapja az ún. kognitív disszonancia, vagyis az a feszültségállapot, amely mindannyiszor fellép, valahányszor az egyénnek két, egymással pszichológiailag összeegyeztethetetlen tudattartalma (gondolata, attitűdje, nézete, véleménye) van. A disszonancia nem kellemes élmény, ezért is törekszik az ember a csökkentésére. Ezt a feszültséget a kognitív disszonancia-elmélet szerint az egyén úgy oldja fel, hogy attitűdjeit hozzáigazítja viselkedéséhez.

---

¹³ Katona Géza, Kertész Imre: A bűn nyomában Fejezetek a kriminalisztika történetéből Bp., 1979 85.o

A disszonanciát kétféle módon mérsékelhetjük: 1. Az egyik vagy mindkét tudattartalmat módosítjuk úgy, hogy vagy összeegyeztethetőbbé, vagy konszonánsabbá tesszük őket. 2. Új tudattartalma(ka)t illesztünk be, amelyek áthidalhatják az eredeti tudattartalmak közötti szakadékot.

Elliot Aronson „irracionalisnak” nevezi a disszonanciacsökkentő viselkedést.¹⁴

Az ilyen „irracionalis” viselkedés sokszor megakadályozhatja, tévútra vezetheti az embereket abban, hogy a problémáikra valóságos megoldásokat találjanak. Reális célja az egyén védelmét szolgálja, vagyis a disszonanciacsökkentés sikeres folyamata során továbbra is el tudjuk hinni magunkról, hogy „jó emberek vagyunk”. Ez a folyamat járhat végzetes és visszafordíthatatlan következményekkel is.

A kognitív disszonancia elméletei szerint az emberi viselkedés többnyire nem racionális. Mindannyian képesek vagyunk racionálisan gondolkodni, de disszonanciacsökkentő viselkedésre is egyaránt, a körülményektől függően. Van úgy, hogy ugyanaz az egyén rövid időn belül mindkét viselkedést produkálja.

Döntéshelyzet után majdnem mindig disszonanciát élünk át. Főleg, ha nehéz döntést kell hoznunk, hiszen egyik alternatíva sem lehet vagy teljesen pozitív vagy negatív. Az emberek a döntés után szeretnének visszaigazolást kapni arról, hogy jól és helyesen döntöttek. Ezért olyan információkat keresnek, amelyek biztosan minden körülmények között megnyugtatók őket. Egy tárgy megvásárlása esetén a tárgy kedvező tulajdonságait felnagyítják, a kedvezőtleneket pedig lekicsinylik. Az eszkaláció azt jelenti, hogy ha valaki elkötelezte magát egy döntés mellett, akkor ezzel az elkötelezéssel egyre nagyobb elkötelezettségnek készíti elő a talajt. A viselkedés visszaigazolásra szorul, ezért megváltoznak az attitűdök, ami pedig befolyásolja a további döntéseket és viselkedéseket.

A visszavonhatatlanság jelentősége, hogy a már meghozott döntést viszonylag nehéz megváltoztatni, éppen ezért az emberek biztosak abban, hogy helyesen döntöttek, miután már meghozták a döntést. A megmásíthatatlanság mindig fokozza a disszonanciacsökkentés tendenciáját.

Ha egy becsületes embert szeretnénk rávenni arra, hogy viselkedjen erkölcstelenül, akkor el kell hitetnünk magunkkal, hogy ez a cselekedetünk nem bűn. Kísérletek eredményeiből kiderült, hogy egy adott álláspont legbuzgóbb ellenfelei éppen nem azok, akik mindig távol voltak ettől az állásponttól, hiszen gyakran azok akarják leginkább megnevezni a bűnöst, akik maguk is majdnem elkövették ugyanazt a bűnt. Természetesen ugyanaz a folyamat, amely lehetővé teszi, hogy ragaszkodjunk egy attitűdhez, arra is rábírhat, hogy megváltoztassuk egy attitűdünket. Az attitűdváltoztatás, mint a disszonanciacsökkentés egyik eszköze, nemcsak a döntés utáni szituációkra korlátozódik. Az attitűdváltoztatáson kívül a külső és belső igazolások keresése is csökkentheti a disszonanciát. Az ember először mindig külső igazolásokat keres, aztán ha nem talál elegendőt, akkor megkísérli, hogy belülről igazolja cselekedetét.¹⁵

A disszonanciaelmélet szerint kimondani annyit tesz, mint elhinni saját hazugságainkat, ha nincs elegendő külső igazolás arra, hogy eredeti attitűdjeinkkel ellenkező kijelentéseket tettünk. Jutalmazás esetén, ha tartós attitűdváltozást akarunk elérni, minél nagyobb a jutalom, annál kisebb az esélye annak, hogy bármilyen attitűdváltozás létrejöjjön. Minél kisebb viszont a külső megerősítés, annál jelentősebb a belső változás.

A disszonancia azokban az esetekben a legerősebb, amikor az ember énképe veszélyeztetve van. Ennek az elgondolásnak alapja az az előfeltevés, hogy azt gondoljuk magunkról, jó emberek vagyunk, és nem vezetünk félre senkit (ha nincs rá okunk). Ha mégis ilyet teszünk, tudattartalmunk ütközik azzal az eredeti tudattartalmunkkal, hogy mi jó és becsületes emberek vagyunk, s e kettő nem fog összeférni egymással. A hazugság

¹⁴ Elliot Aronson: A társas lény Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1987.135-193.

¹⁵ Elliot Aronson: A társas lény Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1987.135-193.

akkor váltja ki a legnagyobb attitűdváltozást, ha nem jutalmazták eléggé, és főleg akkor, ha nem alkalmas arra, hogy másoknak ártsunk vele. Elliot Aronson elmélete szerint disszonancia minden esetben kialakul, ha énképünk forog kockán.¹⁶

Egy bizonyos cselekvésmódhoz való elkötelezettségünk eltorzítja észlelésünket, és meghatározza, hogy mi az, amit közel engedünk magunkhoz, milyen információkat fogadunk be. Az elkötelezettség vagy úgy valósul meg, hogy az egyén valamilyen döntést hoz, vagy pedig úgy, hogy komoly erőfeszítéseket tesz a cél elérése érdekében. Az a legmélyebb kötelezettségvállalás, amikor az egyén önértékelése forog kockán. A legnagyobb disszonanciát kegyetlen cselekedet elkövetése esetén az éli át, akinek magas az önértékelése.

Az alacsony értékelésű ember elméletileg ezért nem él át olyan mély és sok disszonanciát, mint a magas önértékelésű. A disszonancia képes befolyásolni alapvető fiziológiai szükségleteink átélését.

A kognitív disszonancia elmélete lehetővé teszi, hogy a világot egy másik szemszögből is megfigyelhessük. A későbbiekben finomították a kognitív disszonancia elméletét, mely szerint az a lényeg, hogy az egymással ütköző tudattartalmak pszichológiai alapon összeegyeztethetetlenek, nem pedig formális logikai alapon. Megállapították azt is, hogy a disszonanciaelmélet konceptuális szerkezetének változásai fokozatosan mentek végbe az évek folyamán. Disszonancia tehát nem jön létre minden esetben bármely két tudattartalom között.

Akadnak kifogásolói is a disszonanciaelméletnek, például azt kifogásolva, hogy az elmélet olyan belső eredményeket feltételez, amelyek nehezen mérhetők. Sokszor a disszonanciahatás nem egyéb, mint racionális következtetés (ellentétben a kognitív disszonancia elméletének azon elképzelésével, hogy az ember alapvetően nem racionális lény), amelyet az emberek saját attitűdjeikről vonnak le saját viselkedésük alapján. A disszonancia egyben izgalmi állapot is: az attitűdváltozásra irányuló késztetésünket egy averzív jellegű izgalmi állapot (arousal) motiválja, amelyet énképünk sérülése idéz elő. A kognitív disszonancia elmélete olyan események megértéséhez vihet minket közelebb, amelyekre eddig nem tudunk semmiféle magyarázatot adni.

Szorosan kapcsolódik ehhez az emberi társas lény mivoltból következően a viselkedést vezérlő legfontosabb elvek egyike a konformitás iránti igény, vagyis az a törekvés, hogy ne lógjunk ki a sorból, ne különbözzünk nagyon másoktól, hiszen az bizonytalanságot szül.

Ilyen megkülönböztetést eredményez az, ha valakit a bíróság bűnössé nyilvánít, büntetett előéletűvé válik, és ekkortól már nem fog a társadalom döntő többségét alkotó makulátlan, tiszta előéletű többségéhez tartozni, hanem a hatóságok, rendőrség, ügyészség, bíróság, és a társadalom negatív erkölcsi megítéléséhez tartozó kisebbséghez.

A bűnelkövetőkkel foglalkozó irodalomban a disszonanciát csökkentő öngazolásnak öt főbb technikája ismert:¹⁷

1. A felelősség tagadása. A terhelt azt állítja, hogy a cselekményt nem szándékosan követte el, a körülmények áldozata lett. Vitatja, hogy önmaga és a cselekmény között ok-okozati kapcsolat van. Ide tartozik például az anyagi nehézségekre, vagy a családi problémákra hivatkozás.

2. A kár tagadása. Ilyenkor a bűnelkövető elismeri a terhére rótt bűncselekményt, de az okozott kárt tagadja, bagatellizálja. Vagyon elleni bűncselekményeknél ilyen például az, hogy a víkendházból, ahová betört, csak jelentéktelen értékű holmit vitt el. Vitatja a cselekménye és a kár közötti okozati kapcsolatot. Ez is előfordul az adminisztratív csődbüntettnél a cselekmény jellegéből adódóan, hiszen mint viszonylag új büntetőjogi tényállásnál nem kézzelfogható a bűncselekmény jogi tárgya, a magatartás büntetőjogilag is jogellenes, társadalomra veszélyes volta. Többen magát a bűncselekményt

¹⁶ Elliot Aronson: A társas lény Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1987.135-193.

¹⁷ Boros János-Csetneky László: Börtönpszichológia Második átdolgozott kiadás Rejtjel 2002

bagatellizálják, azonban egy kizárólag szabadságvesztéssel büntetendő cselekménynél ez nem lehet célravezető.

3. Az áldozat tagadása egy olyan semlegesítési technika, melynek lényege, hogy a cselekménynek nincs is áldozata, pld az állami tulajdonú javak elvételekor azt állítja, hogy nincs károsult, az állami tulajdon közös, vagyis mindenkié, tehát az övé is. Némegyszer a terhelt nemcsak tagadja az áldozat létét, hanem meg is vádolja, azt állítva, hogy az áldozatot kellene megbüntetni.

Ez is előfordul a védekezésekben, mert ennél a bűncselekménynél nincs kézzelfogható sértett, a cselekmény jogi tárgya is egy elvont dolog egy laikus számára, azaz a felszámolást folytató bíróság eljárásának védelme.

A felelősség áthárítása általában úgy jelentkezik, hogy a felszámolót, vagy a bíróságot vádolja mulasztással.

4. Az „elutasítók elutasítása” (rejection of rejectors) semlegesítési módszer lényege, hogy a személy az autoritás tagjait, rendőrök, ügyészek, bírák, politikusok, bankvezérek degradálja, oly módon, hogy azokkal a sztereotípiákkal illeti őket, amelyek alátámasztják negatív megítélésüket. Pld. korrump politikus, azaz a társadalom elitje morálisa olyan alacsony szinten vannak, hogy semmilyen jogalapjuk nincs arra, hogy őt, aki egészen csekély bűncselekményt követett el, erkölcsileg megítéljék. Gyakori vélekedés, hogy „aki százmilliókat lop el, azt kitüntetik, aki párezret, azt börtönbe zárják”

Utalás szintjén ez a védekezés is megjelenik, hiszen a sajtóban nagy visszhangot keltenek azok az ügyek, amikor a politikai elit különböző –általában gazdasági- bűncselekménnyel vádolja egymást, az átlagember számára felfoghatatlan elkövetési értékekre elkövetve. Ez a védekezés azonban inkább utalás szintjén, megjegyzésként a bíró befolyásolása céljából fordul elő arra utalva, hogy nem az ő ügyével, hanem az „igazi” bűnözőkkel kellene foglalkozni.

5. Nem ritka, amikor az elkövető magasabb erkölcsi parancsra hivatkozik. „Azért sikkasztottam, hogy gyermekeim egyetemi tanulmányainak költségeit fedezni tudjam” Ez az attitűd, amikor az egyén a kiscsoport normáit a társadalmi normák felé helyezi.

Erre a típusra nem találtunk példát a kutatásunk során, de természetesen azt nem lehet kizárni, hogy egy nagyobb elemszámot felölelő kutatás más eredményre vezetne.

Ezek a módszerek a társadalmi normák semlegesítésére irányulnak. A jogi normák, a törvények érvényességét nehéz volna kétségbe vonni, mivel ezt az igazságszolgáltatás apparátusa kikényszeríti, azonban a felsorolt technikák segítségével ártatlanok érezhetik magukat, azon az alapon, hogy az általuk elkövetett –még deviánsnak is alig minősíthető- cselekményt az „elfogult” bíróság mindig túlságosan szigorú ítélettel sújtja. Ez tehát egy trükk, mert jogi szempontból bűnösök, erkölcsileg azonban ártatlanok, mivel a proszociális normák semlegesítve vannak. Így, minthogy a saját normáik szerint –morálisan- ártatlanok, sikerült megvédeni énképüket egy súlyos támadástól, önértékelésük nem negativizálódik.¹⁸

A gazdasági bűncselekményeknél a Boros féle felosztás csak részben fogadható el. A jogi normák például kevésbé olyan bevésődött erkölcsi normák, mint az erőszakos, személy elleni, nemi erkölcs elleni, élet elleni bűncselekményeknél, így azok nem tudása, érvényességének, és helyességének vitatása is előfordul.

A védekezések ellenőrzése, és elfogadásakor nem mellékes az énfogalom ismerete és alkalmazása.

Az énfogalom felépítése (self)

¹⁸ Boros János-Csetneky László: Börtönpszichológia Második átdolgozott kiadás Rejtjel 2002

„Az énfogalom az, amit a selfünkről gondolunk, az önértékelés, vagyis a self pozitív vagy negatív értékelése pedig az, ahogy ezzel kapcsolatban érzünk”.¹⁹

A kutatások azt mutatják, hogy a legtöbb ember elégedett önmagával és átlagon felülinek tartja magát, szinte minden tekintetben.²⁰ A self általános értékelését erősen befolyásolják olyan motívációk, melyek arra készítetik az embert, hogy jó képet alakítson ki magáról. Ezek a motívációk kiszínezik és eltorzítják számos az énrre vonatkozó gondolatunkat és érzésünket. Mivel pozitívan szeretjük megítélni önmagunkat, a selfre vonatkozó információkat olyan módon dolgozzuk fel, ami elősegíti a pozitív self kialakulását és fenntartását. Énvédő torzítások módosítják az információk gyűjtését és feldolgozását. Önmagunkra irányuló attitűdjeink különleges helyet foglalnak el attitűdrendszerünkben. Azt a konstruktumot tartjuk természetesnek, ahol az én feltétlen pozitív aspektusban tűnik fel.

Az énrre vonatkozó attitűd szociális összehasonlítás terméke. Ennek az összehasonlításnak a végső, interorizált mozzanata alapvetően meghatározza az önértékelés mintáját, a pozitív és negatív értékelő elemek pontos arányát. Ebben előkelő helyet foglal el a társadalmilag konstruált realitásban értékesnek minősül-e a cselekedet.

Az öngazolás a pozitív önértékelés fenntartására irányuló működés. Aronson szerint az öngazolás tendenciája két feltétel együttes megléte esetén a legerősebb.²¹

1. -ha az emberek felelősséget éreznek cselekedeteikért
2. -ha tetteik súlyos negatív következményekkel járnak

Az öngazolás szociálpszichológiai működésének előfeltétele az én nárcisztikus konstrukciója, mely a marginalizálódás elkerülése érdekében arra motiválja a személyt, hogy a társadalomban érvényes értékeket helyezze a középpontba. A személy abban érdekelt, hogy önmagát a társadalom által értékesnek tartott készségek, tulajdonságok és jellemvonások szerint lássa. Ennek a pozitív énképnek a fenntartása érdekében az emberek hajlandók az önámításra, öngazolásra.

Az öngazolás döntően az erkölcsi értékek és az intellektuális értékek vélt sérelme esetén kezd működni. „Önértékelésünk azon múlik, hogy hol helyezük el magunkat a bűn-erény, valamint az ész-esztelenség dimenzióiban. Az öngazolás minden érték hiánya vagy sérelme esetében felléphet, de elsősorban akkor várható, ha a személy kénytelen szembenézni aljassága és/vagy ostobasága bizonyítékaival.”²² Ha választani lehet az ostobaság és az aljasság között, az emberek többsége inkább választja az előbbi, mint az utóbbi minősítést.

A negatív és pozitív önértékelésű személyek egyaránt elkövethetnek tisztességtelen tetteket. A különbség a két csoport között, hogy az alacsony önértékelésű emberek számára az értékek hiánya nem bántó, míg a magas önértékelésűek öngazolás útján kárpótolják magukat az önmaguk által elvesztegetett értékekért. „Teljesítményre motiváló, sikerorientált, individualista kultúrában a negatív önértékelés súlyos beilleszkedési zavarok forrása lehet. Az öngazolásra való készítetés nagyon erős. A meghasonlottság, a lelkiismeret-furdalás, az önmardosás szociálpszichológiai szempontból devianciának minősül.”²³

Aronson úgy véli, hogy minden emberben van egy méltányossági mérce mellyel kiértékeli, hogy egy adott helyzet, következményei, összeegyeztethetők-e a pozitív önértékelés követelményeivel. „amennyiben a személy úgy véli, hogy egy adott érték sérelme valamely más érték birtoklását mozdította elő, akkor az értékfogyatkozás által kiváltott

¹⁹ Csepeli György : Szociálpszichológia Osiris Kiadó, Budapest 1997. 221-232. 269-275.

²⁰ Elliot R. Smith-Diane M.Mackie: Szociálpszichológia Osiris Kiadó, Budapest 2002.189-251.

²¹ Elliot Aronson: A társas lény KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2000

²² Csepeli György : Szociálpszichológia Osiris Kiadó, Budapest 1997. 221-232. 269-275.

²³ Csepeli György : Szociálpszichológia Osiris Kiadó, Budapest 1997. 221-232. 269-275.

elégedetlenséget elnyomja az értégyarapodás okozta elégedettség.” Ezt nevezi Aronson külső igazolásnak, melynek tipikus esete „a jó ügyet szolgáló bűnöző” aki nem elfogadott eszközök alkalmazását nemes célok által tartja igazolhatónak (csalás, hazugság, gyilkosság, stb.) Egészen más a helyzet ha az értéksérelemért cserébe nincs kárpótlás. Ebben az esetben a személy csak abban az esetben képes fenntartani pozitív önértékelését, ha meggyőzi önmagát, hogy a történés ellenére változatlanul szeretheti becsülheti magát. Ezt nevezi Aronson belső igazolásnak. A külső elégtétel nem megfelelő volta belső elégtétel kereséséhez vezet.²⁴

Az önértékelés forrásai²⁵:

1. Napi sikerek és kudarcok - személyes tapasztalatok
2. A társakkal való összehasonlítás
3. Belső elvárásokhoz való viszonyulás, normákkal való összevetés

1. Azzal általában tisztában vagyunk, hogy vannak alacsony és magas önértékelésű emberek, de azt kevésbé tudjuk, hogy számolnunk kell a magas és alacsony selfkomplexitás megkülönböztetésével is. A kísérletek szerint pozitív és negatív élmények sokkal nagyobb befolyást gyakorolnak azokra a személyekre, akiknek viszonylag alacsony a selfkomplexitása, vagyis kevés különböző aspektust különítenek el a selfjükből.

2. Az önértékelésünk a társakkal való összehasonlítástól is függ. Az önértékelés alakulása függ a másik személy, vagy csoport közelségétől és zártságától, az összetartozás mértékétől. A hozzánk közelebb állókkal való összehasonlítás erőteljesebben alakítja az önértékelésünket.

Épp ezért a velünk közvetlen kapcsolatban lévőkkel való összehasonlítás elkerülhetetlen, a távolabbi csoportok közül pedig kiválasztjuk hogy kivel akarjuk összehasonlítani magunkat. Az énkép védekezés egyik formája amikor tőlünk sikeresebbekkel elég nagy távolságot teremtünk, vagy másik lehetőség a lefelé irányuló összehasonlítás, azaz a nálunk gyengébbekkel, kevésbé sikeresekkel hasonlítjuk össze magunkat.

3. Az önértékelés interorizált összetevői a self-vezérlők, melyek a self-diszkrepanciájából adódnak. A self-diszkrepancia a következőkből tevődik össze: egyrészt az aktuális én összehasonlítása az ideális énnel (amilyenek lenni szeretnénk), melyek az ideális self-vezérlőket adják, másrészt az aktuális én összehasonlítása az elvárható énnel (amilyenek lennem kell) - mely a köteleességek teljesítéséhez szükséges vezérlőket adja. (pl. büntudat, szégyen, szorongás)

A éntudatosságunk, a selfre vonatkozó gondolataink bizonyos helyzetekben jobban aktivizálódnak. A mindennapok során azonban rendszerint nem vesszük észre a diszkrepanciákat, csak bizonyos helyzetek, emberek, gondolatok hozzák ezeket felszínre. Rendszerint nem töprengünk azon, hogy mennyire felelünk meg, ilyenkor a self-vezérlők nem működnek a tudatos szférában, hiszen ellenkező esetben mindig diszkomfort érzésünk lenne.

Énvédő torzítások - A megküzdés módjai

Amikor külső események vagy negatív visszajelzések fenyegetnek, meg kell védenünk azt az értelmezést, amit önmagunkra vonatkozóan kidolgoztunk. A nagyobb kudarcok és katasztrófák mellett fenyegetést jelentenek az inkonzisztens információk, a mindennapos zaklatások és a stressz helyzetek is. Legnagyobb kárt azok a fenyegetések okozzák, amiket ellenőrizhetetlennek tartunk. Frusztrációkra, hiányosságainkra, zaklatásokra, katasztrófákra, vagy bármely olyan eseményre, amit fenyegetésként élünk meg, reagálnunk kell. Ha úgy érezzük, hogy az események irányítása kicsúszott a kezünk közül, megnő a negatív kimenetel esélye. A kontroll hiány ismételt megtapasztalásának következménye a

²⁴ Elliot Aronson: A társas lény Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1987.135-193.

²⁵ Elliot R. Smith-Diane M.Mackie: Szociálpszichológia Osiris Kiadó, Budapest 2002.189-251.

tanult tehetetlenség, mely gátolhatja az emberek arra irányuló erőfeszítéseit, hogy ellenőrzésük alá próbálják vonni a helyzetüket. Ilyenkor az emberek akkor is feladják a próbálkozást, amikor erőfeszítéseik, eredményesek is lehetnének.

Érzelem központú megküzdés: menekülés a fenyegetés elől.

A fenyegetés elleni védekezésül az emberek, néha megpróbálják a fenyegetésre adott érzelmi reakciókat kezelni, a megküzdések egyik gyakori formája, az érzellem központú megküzdés, ilyenkor az eseményhez kötődő negatív érzelmekkel próbálunk megbirkózni:

1. Menekülés a probléma elől a szökés.
2. Figyelem elterelésével; a veszély figyelmen kívül hagyása: a figyelem elterelés e bármi módon, pótcselekvések, addikció
3. Az esemény fontosságának leértékelésével: a pozitívumok hangsúlyozása a negatívumok kizárása
4. Énkifejezéssel: önmagunk megerősítése az általunk legfontosabbnak tartott személyes vonások hangsúlyozásával

Egyéb érzelmezőzpontú megküzdési technika lehet valamely más területen elért sikerek keresése, a veszély leértékelése, a stressz okozta érzelmi feszültség levezetése (imádkozás, meditáció, énkifejezés, a probléma kibeszélése). A problémaközpontú megküzdés a fenyegetéssel szembeszállás.

A emberek néha közvetlenül reagálnak a fenyegetésekre, oly módon, hogy megpróbálják a negatív helyzetet, vagy eseményt megszüntetni. Ennek lehetséges stratégiái:

1. A bizonyítékok újraértékelése: torzított értékelés. A self szempontjából releváns információk torzítása segíthet kudarcainkkal és hiányosságainkkal való megbirkózásban.
2. Kifogások keresése: a legtöbb ember szereti ha sikereit és jelentősebb eredményeit saját magának, kudarcait pedig külső tényezőknek tulajdoníthatja

Ide tartoznak az önkárosító stratégiák, amikor már a cselekvés megkezdése előtt készen van egy jó kifogás, így ha elbukunk már készen is állunk a védekezésre.

Az emberek gyakran használnak mentesítő körülményeket, mint féltékenység, aggodalom, betegség, vagy más zavaró események, ha kudarcra számítanak egy fontos feladatokban.

3. Az ellenőrzés megragadására tett kísérletek, a probléma ellenőrzés alá vonása. Még ha úgy látszik negatív is lesz a kimenetel, az emberek jobban érzik magukat, ha úgy vélik ellenőrzés alatt tartják a helyzetet.

4. A probléma közvetlen cáfolása

Mint láthattuk, számos módon meg lehet küzdeni a selfet érő fenyegetésekkel. Mind az érzelmezőzpontú, mind a problémaközpontú megküzdés javítja, a pszichés jólétet és csökkenti a fenyegető események károsító hatását. Az egyén erőforrásai, a fenyegető helyzet jellemzői, meghatározzák, a fenyegetésre adható, legjobb választ. Nincs egyetlen olyan reakció, ami mindig a legjobb lenne, hanem sokfajta megküzdési stílus segíthet.

A vizsgálat alapján jogi és pszichológiai megközelítéssel is megállapítható, hogy a vádlotti védekezések alapvetően ténybeli beismerő vallomásként elfogadhatóak, és további bizonyítási tevékenységre a bíróságnak döntően nincs szüksége. A terheltek azonban hajlamosak igazolni cselekedeteiket és megpróbálják magukat és a bíróságot is meggyőzni, hogy mulasztásuk logikus, ésszerű, és elkerülhetetlen volt. A pszichológiai ismeretek jelentősége az, hogy képessé teszi a bírót arra, hogy ne pusztán logikai szemlélettel közelítsen a vallomásokhoz, hanem azok részletes elemzése útján felismerje a valótlanságot, a hibákat, és a torzításokat, valamint megértse azt, hogy egy vallomás, védekezés mögött milyen lelki jelenségek játszódnak le, és az valójában mire irányul.

Irodalomjegyzék:

- Kertész Imre: A kihallgatás lélektani alapjai Bp. 1965. 44.o, 243.o
 Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata Tanulmányok Erdősy Emil professzor tiszteletére Szerk Fenyvesi, Herke Pécs,2002: Boros János: Kriminálisztika és Pszichológia 158-172
- Dr. Molnár József: A kriminálisztika tudománya V. A tanú és a terhelt kihallgatásáról in: Kriminológiai és kriminálisztikai tanulmányok XXXVI Bp. 1999 199-245.o.
- Dr. Popper Péter: A kriminális személyiségzavar Akadémiai Kiadó Bp. 1970. 9.o.
- Dr. Elek Balázs: Pszichológiai szempontok a tanúvallomások értékelésében Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis IV. 33-48.o.
- Katona Géza, Kertész Imre: A bűn nyomában Fejezetek a kriminálisztika történetéből Bp., 1979 85.o
- Elliot Aronson: A társas lény KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2000
- Boros János-Csetneky László: Börtönpszichológia Második átdolgozott kiadás Rejtjel 2002
- Elliot R. Smith-Diane M.Mackie: Szociálpszichológia Osiris Kiadó, Budapest 2002.189-251.
- Elliot Aronson: A társas lény Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1987.135-193.
- Csepeli György : Szociálpszichológia Osiris Kiadó, Budapest 1997. 221-232. 269-275.